

مقاله پژوهشی:

بررسی مدل سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل در صنایع غیر دولتی

(مطالعه موردی: کشور انگلستان)

عبدالرضا گرزین^۱، حسین شکوهی^۲، حمید فروزان^۳، داریوش اقدامی^۴، مهدی رضایی کلدھی^۵، جلال جهانپنخشی^۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۳

چکیده

از جمله بخش‌هایی که در آن سیاست‌گذاری صحیح نقش به‌سزایی در پیشبرد اهداف پدافند غیرعامل دارد، صنایع غیردولتی است. یکی از راه‌های سیاست‌گذاری صحیح در این زمینه، شناخت مدل‌های سیاست‌گذاری کشورهای دیگر و توجه به نقاط قوت و ضعف آن‌ها است. بنابراین از آن جا که از یک طرف انگلستان از کشورهای پیشرو در پدافند غیرعامل بوده و از طرف دیگر از قدرت‌های اقتصادی جهان تلقی می‌شود و به نوعی شروع انقلاب صنعتی نیز از همین سرزمین بوده، این کشور برای بررسی، انتخاب شد. بنابراین هدف از انجام این پژوهش بررسی الگوی سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل در صنایع غیردولتی کشور انگلستان به صورت توصیفی-تحلیلی است. این پژوهش بر مبنای هدف از نوع کاربردی-توسعه‌ای بوده که در آن از روش تحلیل تم و کسب نظرات جامعه خبرگی در قالب پرسشنامه بهره‌گیری شد. جامعه آماری تحقیق با توجه به ویژگی‌های مطرح شده تعداد ۳۰ نفر برآورد شده که به‌منظور تکمیل پرسشنامه از این جامعه استفاده شد. از این تعداد با ۱۴ نفر به‌عنوان جامعه خبره در دو مرحله مصاحبه تشریحی به‌عمل آمد. روش نمونه‌گیری در هر دو جامعه به دلیل تخصصی بودن موضوع بصورت هدفمند قضاوتی و حجم هر دو جامعه نیز بصورت تمام‌شمار انتخاب شده است. نتیجه این پژوهش حاکی از مدلی با ۵ بعد، ۲۲ مؤلفه و ۴۱ زیرمؤلفه به‌همراه احصاء نقاط قوت و ضعف آن است.

کلیدواژه‌ها: مدل، سیاست‌گذاری، پدافند غیرعامل، صنایع غیر دولتی، انگلستان.

۱. دانشجوی دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران. نویسنده مسئول؛ رایانامه: a.gorzin99@sndu.ac.ir

۲. استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

۳. دانشجوی دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

۴. دانشجوی دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

۵. دانشجوی دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

۶. دانشجوی دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

مقدمه

شرایط ویژه‌ای که جمهوری اسلامی ایران در منطقه با توجه به موقعیت جغرافیای سیاسی و جغرافیای راهبردی خود و همچنین ذخایر ارزشمند انرژی و معادن متنوع با تکیه بر نظام مبتنی بر ارزش‌های اسلامی به دست آورده و همچنین طمع نظام‌های استکباری جهان، ضرورت پرداخت به موضوع مهم پدافند غیرعامل را دوچندان می‌سازد (جلالی فراهانی، ۱۳۹۳: ۴). از زمان شکل‌گیری سازمان پدافند غیرعامل کشور، سیاست‌گذاری‌های مدونی در حوزه‌های مختلف صورت پذیرفته است؛ اما از آنجا که تهدیدات انسان ساخت سیال و متغیر هستند و روندهای جاری کشور نیز به مرور زمان تغییر می‌کنند، مدل‌های سیاست‌گذاری حوزه پدافند غیرعامل در بخش‌های مختلف کشور نیز باید به طور پیوسته بهبود یابند. یکی از راه‌های ارتقاء این مدل‌ها، بررسی مدل‌های سیاست‌گذاری کشورهای دیگر و یافتن نقاط قوت و ضعف آن‌ها است. یکی از بخش‌هایی که در آن سیاست‌گذاری صحیح نقش بسیار کلیدی و اساسی در پیشبرد اهداف پدافند غیرعامل دارد، بخش صنایع غیردولتی است. از آنجا که بخش عمده‌ای از نیازهای ضروری کشور توسط این گونه صنایع تامین می‌شود و ایجاد اختلال در فرآیند تولید این مجموعه‌ها باعث ایجاد مشکل در توان اقتصادی کشور می‌شود، رعایت سیاست‌ها و الزامات پدافند غیرعامل در آنها بسیار حائز اهمیت است. در کشور ما تقریباً اکثر صنایع، دولتی بوده اند اما پس از اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی و تشکیل سازمان خصوصی سازی در کشور بخشی از این صنایع و بنگاه‌های اقتصادی، غیردولتی شده اند. بنابراین در زمینه قوانین و مقررات حوزه پدافند غیرعامل این صنایع، اقدامات خوبی صورت پذیرفته است اما با توجه به تغییر پدید آمده، در حوزه دستورالعمل‌ها، الزامات و ملاحظات، کفایت لازم وجود ندارد. با توجه به اینکه مطالعات اسنادی و بررسی‌های میدانی تیم پژوهش نیز موید این مسئله بوده است، نیاز به انجام یک مطالعه برای شناخت مدل‌های سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی در برخی کشورهای پیشرو مانند انگلستان به‌عنوان مقدمه‌ای برای دستیابی به یک مدل جامع بومی احساس شده و به‌عنوان مسئله تحقیق مطرح می‌شود. بنابراین، مسئله پژوهش حاضر عبارت از این است که مدل سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل در صنایع غیردولتی کشور انگلستان چگونه است؟

در بعد اهمیت و ضرورت تحقیق می‌توان به اهم محورهای زیر اشاره نمود:

۱. انجام این تحقیق سبب ارتقاء دانش و بینش در حوزه مدل‌های سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل

صنایع غیردولتی می‌شود.

۲. انجام این تحقیق موجب توسعه و ترویج ادبیات و مبانی نظری مورد نیاز در زمینه مدل‌های سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی می‌شود.

۳. انجام این تحقیق موجب ارتقاء فرآیند سیاست‌گذاری حوزه پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی می‌شود.

۴. در صورت عدم اجرای این تحقیق مؤلفه‌ها و شاخص‌های اثرگذار سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی شناسایی نمی‌گردد.

۵. در صورت عدم اجرای این تحقیق امکان استفاده از تجربیات دیگر کشورها در این حوزه میسر نخواهد شد.

سؤال تحقیق عبارت است از: مدل سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل در صنایع غیردولتی کشور انگلستان چگونه است؟

مبانی نظری و پیشینه شناسی تحقیق

مبانی نظری پژوهش

تعاریف نظری

سیاست‌گذاری: فرآیند تصمیم‌گیری در مورد یک راهکار برای رسیدن به یک هدف مشخص را سیاست‌گذاری می‌گویند. سیاست‌گذاری تدبیری است که پس از انتخاب هدف و قبل از برنامه‌ریزی اندیشیده می‌شود. آن تدبیر دربرگیرنده شناخت کامل‌تر از وضع موجود است به‌ویژه شناخت روندی که سیر تحولات در گذشته داشته و نیز مستلزم آینده‌نگری است (میرسلیم، ۱۳۸۰).

مدل: مدل‌های ساده‌ای از برخی جنبه‌های جهان واقعی است. بازسازی و تلخیصی از واقعیت است که با در برداشتن ویژگی‌های اصلی از واقعیت شناخت ما را تسهیل می‌کند (دای، ۲۰۱۲).

مدل‌های مورد استفاده برای تعیین سیاست قصد دارند:

۱. اندیشه و تفکر ما در مورد سیاست را به طور شفاف و ساده بیان کنند.

۲. جنبه‌های مهم سیاست را شناسایی کنند.

۳. با تمرکز بر جنبه‌های اصلی مسائل به ایجاد ارتباط با یکدیگر کمک کنند.

۴. با تشخیص و شناسایی مسائل مهم از غیر مهم به تلاش‌های ما جهت دهند.

۵. شرایطی برای توصیف سیاست و پیش‌بینی پیامدهای آن و پیشنهادات فراهم شود (بابایی،

پدافند غیرعامل: مجموعه اقدامات غیرمسلحانه‌ای که منجر به کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، تسهیل مدیریت بحران، افزایش بازدارندگی و ارتقاء پایداری ملی در برابر تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌شود (سیاست‌های کلی نظام در حوزه پدافند غیرعامل، ۱۳۸۹).

تعاریف عملیاتی

سیاست‌گذاری: منظور از سیاست‌گذاری در طرح حاضر، تصمیمات حاکمیتی است که منجر به تولید قوانین و مقررات، دستورالعمل‌های اجرایی، الزامات و ملاحظات در بخش صنایع غیردولتی می‌شود. در واقع سیاست‌گذاری در طرح حاضر، نوعی از ایجاد خط و مشی فکری و اجرایی در یک حوزه است.

مدل: منظور از مدل در طرح حاضر عبارت است از روش‌های اجرایی که در پیش گرفته می‌شود تا یک سیاست یا راهبرد به نتیجه دلخواه دست یابد. به عبارت دیگر ارائه تصویر ساده شده از واقعیت یک موضوع، مدل است.

پدافند غیرعامل: تعریف عملیاتی پدافند غیرعامل کاملاً منطبق بر تعریف نظری آن است.

مفهوم سیاست‌گذاری

سیاست‌گذاری واژه‌ای است که با حکومت، دولت، جامعه و مسائل عمومی آن گره خورده است و تداعی‌کننده اقدام دولت در اداره صحیح امور عمومی است. در واقع این مفهوم، فرایندی است که منجر به استفاده بهینه از کلیه منابع برای رسیدن به اهداف مورد نظر می‌شود. فرایند سیاست‌گذاری نیز مجموعه‌ای از اقدامات عقلانی است که طی فرایندی به انجام رسیده اند که متشکل از اقدامات سیاسی است. این اقدامات سیاسی را می‌توان به‌عنوان فرایند سیاست‌گذاری قلمداد کرد و آن را همچون مجموعه‌ای از مراحل زمانبندی شده به هم مجسم کرد (جلیلی، ۱۳۹۷: ۱۰۶).

ویژگی‌های سیاست‌گذاری حوزه پدافند غیرعامل

- ۱- سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل، دولت‌محور است، بدین معنا که یگانه متولی عرصه سیاست‌گذاری در سطح ملی دولت‌ها می‌باشند.
- ۲- سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل، هماهنگ‌کننده است؛ بنابراین به‌مثابه مؤلفه هماهنگ‌کننده‌ی ابزار در راستای دفاع تهدیدها و ایجاد امنیت این کار ویژه را بر عهده دارد.
- ۳- سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل زمینه‌وند است؛ یعنی منبعث و مرتبط با موضوعاتی مانند دگردیسی‌های راهبردی (منطقه‌ای و جهانی)، تاریخی، اقتصادی، جغرافیای سیاسی، سنت‌های دفاعی،

چارچوب راهبردی، موقعیت ژئوپلیتیک و فرهنگ راهبردی کشور است و به همین دلیل منحصر به فرد است. (روشندل، ۱۳۷۰: ۲۳۵)

۵- سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل، جهت دهنده است؛ به‌عنوان بالاترین سند پدافند غیرعامل کشور، تعیین‌کننده‌ی ماهیت و ساختار نظام دفاعی کشور در ابعاد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری است.

۶- سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل، محصول تفکر جمعی است؛ که بازیگران اصلی در این تفکر جمعی را نخبگان ابزاری و فکری درون حاکمیتی و برون حاکمیتی در کنار مراکز و مؤسسه‌های علمی-پژوهشی تشکیل می‌دهند (عسگری ۱۳۹۱: ۱۷).

مدل‌های سیاست‌گذاری

پدیده‌ها و مسائل سیاسی و اجتماعی با انسان‌ها و روابط انسانی سروکار دارند و با توجه به پیچیده بودن سرشت انسان این پدیده‌ها و مسائل نیز ماهیتی پیچیده دارند؛ به این دلیل و به منظور شناخت بهتر موضوعات مختلف و از جمله پدیده‌های سیاسی-اجتماعی، پژوهشگران دست به ساده‌سازی این پدیده‌ها و ارائه مدل می‌زنند. نظریه پردازان سیاست‌گذاری نیز همانند محققان سایر رشته‌ها جهت تبیین مسائل و موضوعات سیاسی از مدل استفاده می‌کنند. در سیاست‌گذاری نیز همانند سایر رشته‌های علمی برخی از مدل‌ها دارای کاربرد و شهرت بیشتری هستند و برخی دیگر کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند. برخی از مدل‌های مشهور سیاست‌گذاری عبارتند از:

۱-مدل نهادی؛ ۲-مدل فرآیندی؛ ۳-مدل گروهی؛ ۴-مدل نخبگان؛ ۵-مدل عقلانی؛ ۶-مدل تغییرات تدریجی؛ ۷-مدل بی‌نظمی سازمان یافته؛ ۸-مدل انتخاب عمومی؛ ۹-مدل سیستمی؛ ۱۰-مدل تصمیم‌گیری اجتماعی (حق شناس، ۱۳۸۸)؛ ۱۱-مدل سه شاخگی و ۱۲-مدل پنج شاخگی (سعادت راد، ۱۳۹۵). هریک از مدل‌های فوق بخشی از پدیده‌های سیاسی را تبیین می‌کند و قادر به تشریح همه ابعاد یک پدیده نیست. لازم به ذکر است که برخی از این مدل‌ها در برخی رشته‌های دیگر نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. الوانی معتقد است در بین مدل‌های مذکور، نمیتوان گفت کدام یک بهترین است و براساس مسائل و موضوعات مختلف یک مدل تناسب بیشتری پیدا می‌کند. در بسیاری از موارد نیز معمولاً ترکیبی از این مدل‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد (الوانی، ۱۳۸۹).

معرفی کشور انگلستان و جغرافیای سیاسی

کشور انگلستان با مساحت ۲۴۴/۱۰۰ کیلومتر مربع هشتادمین کشور جهان از نظر وسعت است. شکل این کشور مجمع‌الجزایری است؛ اما عمده‌ترین بخش آن همان جزیره یکپارچه بریتانیا (انگلیس) است.

کشیدگی این جزیره به صورت طولی در مسیر نصف‌النهار مبدا از شمال به جنوب است. موقعیت جزیره‌ای کشور انگلستان و دسترسی مستقیم آن به دریاها، آزاد، کانال‌ها و تنگه‌های منتهی به اروپای غربی موقعیت برجسته و ممتاز جغرافیای سیاسی به این کشور بخشیده است. از نکات مثبت این موقعیت می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: الف) نداشتن زمینه برای اشغال و همچنین دور بودن از جنگ و ب) دادن ظرفیت ابرقدرتی و مانور ۱۸۰ درجه به انگلستان. از نگاه دیگر همین موقعیت جزیره‌ای برای انگلستان منجر به ایجاد برخی نکات منفی شده است. شرایط جزیره‌ای برای ارتباط برقرار کردن میان بخش‌های پراکنده و نداشتن خطوط ارتباطی پیوسته در خشکی مشکلاتی ایجاد می‌کند؛ چرا که بزرگترین مشکل در پدافند و دفاع کشور محسوب شده و برخورداری از تنوع انسانی به دلیل ایجاد اشکال بر سر نظارت موثر دولت بر این بخش‌ها سبب تقویت حس جدایی طلبی می‌شود و در نهایت وحدت داخلی را دچار مشکل می‌سازد. ضمن اینکه به دلیل تنوع جغرافیایی و افزایش طول مرزها، مشکلات دفاعی و افزایش هزینه‌های نظامی را در پی دارد. بر همین اساس و به دلیل لزوم برخورداری از قدرت دفاعی بالا شکل خاصی از لحاظ دفاعی و امنیتی برای این کشور ایجاد شده است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۱: ۱، ۲، ۹۹، ۱۰۱).

ساختار حکومتی کشور انگلستان

چرخ‌های اساسی نظام سیاسی انگلستان از سه دستگاه بزرگ تشکیل شده است: دستگاه سلطنتی، کابینه و پارلمان. البته استقلال قوه قضاییه را نیز به این موارد باید اضافه کرد. حکومت این کشور مشروطه سلطنتی و دموکراسی پارلمانی است. ریاست این کشور با پادشاه یا ملکه و ریاست دولت بر عهده نخست وزیر است. با آنکه استقرار دموکراسی در انگلستان دقیقاً در جهت کاهش قدرت پادشاه بوده شاه هنوز هم از امتیازات زیادی برخوردار است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۱: ۷۲). مرکز ثقل قوه مجریه را نخست وزیر و هیئت دولت شامل حدود ۲۰ وزیر تشکیل می‌دهند. رکن اصلی دستگاه حکومتی انگلستان کابینه است که سیاست کلی و خط مشی اساسی کشور را تعیین می‌کند. کابینه در واقع هسته قدرتمندی در درون هیئت دولت است که تعیین سیاست کلی کشور را بر عهده دارد و ترکیب آنها با توجه به شرایط زمان متفاوت است (فلاحی، ۱۳۸۶: ۸۰-۷۹).

تاریخچه پدافند غیرعامل در انگلستان

انگلستان در سال ۱۹۳۸ اندکی پیش از آغاز جنگ جهانی دوم، مجموعه اقدامات پیشگیرانه‌ای در برابر حملات هوایی را در دستور کار قرار داد و به دنبال آن، مؤسسه دفاع غیرعامل^۱ را برای ارائه خدمات صلح‌آمیز تأسیس کرد. احساس نیاز به ایجاد ساختاری منسجم و منظم برای دفاع غیرعامل، دولت وقت انگلستان را بر آن داشت تا در سال ۱۹۶۰، سازمان دفاع غیرعامل انگلستان^۲ را تأسیس کند. این سازمان با شعار زنده بمانیم و محافظت کنیم از بخش‌های مختلفی تشکیل شده بود (ناصری جهرمی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۹-۸۸).

ساختار و سازمان پدافند غیرعامل

هم اکنون در کشور انگلستان نهادها، سازمان‌ها و اتاق فکرهای مختلفی در حوزه پدافند غیرعامل فعالیت می‌کنند مانند وزارت کشور، دفتر کابینه، سازمان‌های اطلاعاتی خصوصاً MI۵، اتاق فکر چتم‌هاوس، مرکز حفاظت از زیرساخت‌های ملی و مرکز ملی امنیت سایبری؛ که در این قسمت با توجه به ارتباط بیشتر با موضوع و محدودیت صفحات صرفاً به معرفی مرکز حفاظت از زیرساخت‌های ملی پرداخته می‌شود:

مرکز حفاظت از زیرساخت‌های ملی^۳: این مرکز ارگانی دولتی است که در مورد حفاظت از زیرساخت‌های ملی شامل خدمات، تأسیسات و شبکه‌های اساسی کشور در برابر تروریسم و سایر تهدیدها ارائه مشاوره می‌دهد. نیروهای این سازمان بین بخشی، ترکیبی از متخصصان امنیتی است که از دولت، پلیس، سرویس‌های امنیتی، دانشگاه‌ها و بخش خصوصی تشکیل شده است. CPNI در سال ۲۰۰۷ تشکیل شد و از آن زمان مسئولیت مشاوره امنیتی و حفاظتی را به‌عنوان یک مرجع دولتی بر عهده گرفت، قبل از آن حفاظت در برابر تروریسم و سایر تهدیدات امنیت ملی بر عهده سرویس امنیتی MI۵ بود (cpni، ۲۰۱۱: ۲).

تهدیدات انگلستان

با توجه به اسناد کشور انگلستان و شرایط موجود موارد زیر را می‌توان از مهم‌ترین تهدیدات این کشور دانست:

^۱ Institute Civil Defense (ICD)

^۲ BritishCivil Defense

^۳ CPNI

- تهدید فزاینده نشأت گرفته از تروریسم، افراط‌گرایی و بی‌ثباتی؛
- پیدایش مجدد تهدیدات دولتی و تشدید رقابت میان دولت‌ها؛
- فرسایش نظم بین‌المللی که به تبع آن ایجاد اجماع و مقابله با تهدیدات جهانی دشوارتر می‌شود؛
- تأثیر فناوری، به‌ویژه تهدیدات سایبری؛
- رشد جرائم سازمان‌یافته؛
- بیماری‌ها و مخاطرات طبیعی (cabinet office، ۵: ۲۰۱۸)؛
- بحران انرژی در پی بروز جنگ روسیه و اوکراین (درج، ۱۴۰۱: ۳۸).

صنایع غیردولتی در انگلستان

انقلاب صنعتی که ابتدا در قرن هجدهم از انگلستان شروع شد و به تدریج در دیگر کشورهای اروپایی گسترش یافت، این کشور را به یک قدرت صنعتی مبدل ساخت. پس از جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۵ اکثریت بخش‌های اقتصادی این کشور ملی شد. این موضوع به نوبه خود سبب شد که طی پنج دهه کشور انگلستان با رکود قابل توجه اقتصادی در میان سایر کشورهای اروپایی مواجه شود. با به روی کار آمدن مارگارت تاچر بسیاری از صنایع به بخش خصوصی واگذار شد. در نتیجه در کارخانجات رقابت و بهره‌وری افزایش یافت. هم‌اکنون ۳۳ درصد از نیروی کار در بخش صنعت مشغول به کار هستند و ۳۲ درصد از درآمد سرانه این کشور از این بخش تامین می‌شود. صنایع بریتانیا شدیداً به واردات مواد خام وابسته است. این کشور از لحاظ تولید نفت خودکفاست و ذخایر مهم گاز طبیعی و زغال سنگ دارد (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۱: ۴۳).

قوانین و مقررات مرتبط با موضوع

در کشور انگلستان قانون اساسی مدونی وجود نداشته و قانون اساسی موجود شامل قسمتی از قوانین تصویبی مجلس، قوانین عرفی جاری و معمول و قسمتی از حقوق سنتی تشکیل یافته است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۱: ۷۰). اما قوانین، مقررات، دستورالعمل‌ها و سیاست‌های متعددی در حوزه پدافند غیرعامل در انگلستان تأثیرگذار است. مهم‌ترین این موارد قانون پیشامدهای غیرمترقبه، راهبرد مقابله با تروریسم، ثبت ریسک ملی و بازنگری یکپارچه امنیت، دفاع، توسعه و سیاست خارجی تحت عنوان انگلستان جهانی در عصر رقابت است. قانون پیشامدهای غیرمترقبه انگلستان مهم‌ترین قانون در زمینه پدافند غیرعامل به‌شمار می‌آید بر سه نوع تهدید متمرکز است: ۱. واقعه یا وضعیتی که آسیب جدی

به رفاه مردم وارد می‌کند؛ ۲. واقعه یا وضعیتی که آسیب جدی به محیط زیست وارد می‌کند؛ ۳. جنگ یا تروریسم که آسیبی جدی علیه امنیت محسوب می‌شود (نخعی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶). راهبرد مبارزه با تروریسم^۱ نیز راهبرد مبارزه با تروریسم دولت انگلستان است و هدف آن کاهش خطر تروریسم بین‌المللی است (cpni، ۱: ۲۰۲۱). موضوع اصلی سند بازنگری، توجه بیشتر به امنیت و تاب‌آوری در برابر انواع تهدیدات است. این امر با دفاع از مردم، سرزمین، زیرساخت‌های مهم ملی، نهادها و شیوه زندگی دموکراتیک و کاهش آسیب‌پذیری در برابر تهدید دولت‌های متخاصم، تروریسم و جنایت‌های سازمان یافته صورت می‌پذیرد (Cabinet Office، ۱۱: ۲۰۲۱). توصیه‌های امنیت سایبری برای محافظت شبکه‌های فناوری اطلاعات، داده‌ها و سیستم‌های زیرساخت‌ها در برابر حملات سایبری هم اکنون بر عهده مرکز ملی امنیت سایبری^۲ است. در واقع CPNI و NCSC با یکدیگر جهت اطمینان از داشتن رویکردی جامع برای پدافند سایبری همکاری می‌کنند (cpni، ۱: ۲۰۲۱).

پیشینه‌های پژوهش

سعادت راد در سال ۱۳۹۵ در پژوهش خود با عنوان توسعه الگوی مفهومی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران، بر مبنای مطالعه تطبیقی الگوی کشورهای منتخب دریافت مهم‌ترین چالش‌های فراروی پیاده‌سازی الگوی مفهومی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران عبارتند از: «همه‌جایی شدن جنگ»؛ «تغییر مفهوم پیروزی و شکست»؛ «تسریع در روند شکل‌گیری تحولات به سبب عدم قطعیت در زمان و مکان»؛ «ظهور متغیرهای فراوان در روابط بین‌الملل»؛ «کارکرد نامناسب ساختارهای بین‌المللی در رویارویی با تهدیدات جدید»؛ «وجود بازیگرانی فاقد ویژگی‌های دولت‌ها»؛ «محدودیت منابع مالی، نیروی انسانی کارآمد، تجهیزات، اطلاعات و امکانات لازم»؛ «نادیده گرفتن پیامدهای ناشی از جنگ جهت کسب منافع حداکثری»؛ «نقصان شناخت مجریان به مفاد سیاست و مشکل نظارت»؛ «ورود به جنگ علیه یک کشور بر خلاف ساختارهای بین‌المللی و حقوقی»؛ «ایجاد ابهام در مرزبندی بین صلح و جنگ در مقطع فعلی»؛ «تغییر در خصوصیات و اجرای سیاست‌ها با دخالت سازمان‌های با نفوذ و مقاومت گروه‌های هدف»؛ «رخداد پدیده انقلاب از دور و مخدوش شدن وفاداری‌های ملی در اثر ایده‌ها و افکار وارداتی در جوامع غیر مستحکم و فاقد انسجام ملی»؛ «تغییر شیوه اجرای سیاست به علت تغییر اوضاع و احوال سیاسی کشور»؛ «رخداد جنگها بین واحدهای غیر سیاسی»؛ «تغییر روند سیاست‌گذاری دفاعی از حالت سلسله

۱ CONTEST

۲ NCSC

مراتبی با نفوذ مراجع قدرت». بابایی و توکلی (۱۳۹۴) تحقیقی را با عنوان تدوین مدل فرآیندی سیاست‌گذاری در سازمان‌های دولتی انجام دادند. اصالت و ارزش این مقاله به این واقعیت است که مدلی که اکثر جنبه‌های سیاست‌گذاری را مدنظر قرار داده باشد تا بتوان با اتکا به آن از آسیب‌های غفلت از مراحل مهم پیشگیری نمود وجود ندارد و در این پژوهش تلاش شده که این خلأ پوشش داده شود. برای این منظور به تحلیل محتوای مدل‌های فرآیندی سیاست‌گذاری در ادبیات (۲۸ مدل) و برگزاری ۱۴ مصاحبه عمیق پرداخته شد. نتیجه نهایی این پژوهش به صورت مدلی جامع است که از چهار مرحله اصلی و چندین مرحله فرعی تشکیل شده و گام‌های هر مرحله و ارتباطات آن‌ها مشخص شده است. این مراحل عبارتند از: ۱. مسئله‌یابی شامل احساس و درک مسئله، فرصت‌ها، مشکلات و چالش‌ها، تعریف ریشه‌ای مسئله، اولویت‌بندی موضوعات، برنامه‌ها و اهداف بالادستی؛ ۲. تدوین سیاست شامل تعیین اهداف، تعیین معیارهای انتخاب سیاست، تعیین معیارهای پایش و ارزیابی، تعیین گزینه‌های سیاست، بررسی گزینه‌ها توسط تیم علمی-حقوقی، غربالگری توسط کمیته خبرگی، ارزشیابی توسط تیم تحلیل‌گر و انتخاب گزینه برتر، شکل‌گیری دیدگاه‌ها، آمادگی برای مواجهه با نتایج سیاست؛ ۳. اجرای سیاست شامل برنامه‌ریزی اجرا، اجرا و نگهداری، پایش سیاست، ارزیابی فرآیند و ۴. ارزیابی پسین شامل تأثیرات حاصل از اجرای یک سیاست، ارزیابی پسین. ناصری جهرمی و همکاران در سال ۱۳۹۴ پژوهشی را با عنوان برنامه‌های درسی پدافند غیرعامل: مطالعه تطبیقی ایران، آمریکا، انگلستان، روسیه و استرالیا انجام دادند که نتایج آن حاکی از آن بود در هدف برنامه‌ی درسی، پیشگیری از بحران؛ در محتوا، آشنایی با حوادث و کمک‌های اولیه؛ در منابع آموزشی، کتاب و فیلم؛ در فعالیت‌های یادگیری، شیوه فعال؛ در روش‌های آموزشی، روش استاد-شاگردی؛ در گروه‌بندی یادگیرندگان، توانایی جسمی؛ در شیوه ارزشیابی، ارزشیابی عملی و در زمان آموزش، زمان از قبل تعیین شده بیشترین فراوانی و در عنصر مکان آموزش، شیوه درون و برون کلاسی فراوانی یکسانی دارند. نتایج پژوهش مصلی نژاد (۱۳۹۲) با عنوان تأثیر نوسازی و رشد اقتصادی بر سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل نشان داد سازماندهی نهادهای اقتصادی که تولیدات دوگانه را در دستور کار قرار دهد، از اهمیت قابل توجهی در فرآیند توسعه پایدار برخوردار است. به هر میزان که کشورها از زیرساخت‌های اقتصادی متنوع‌تری برخوردار باشند، طبیعی است که امکان سازماندهی پدافند غیرعامل براساس ضرورت‌های اقتصادی و راهبردی کشورها حاصل می‌شود. اقتصاد سیاسی و اقتصاد توسعه بدون توجه به سازوکارهای پدافند غیرعامل نمی‌تواند از تداوم چندانی در محیط اقتصادی و سیاسی برخوردار باشد. کشورهایی که تجربه مؤثری در سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل

دارند، عموماً در زمره واحدهایی محسوب می‌شوند که نشانه‌هایی از توازن بین توسعه اقتصادی، گسترش نهادهای صنعتی با فرایندهای سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل ایجاد نموده‌اند. یکی از راه‌های تداوم نوسازی را باید ارتقاء قابلیت‌هایی دانست که زمینه مقابله با تهدیدات در محیط راهبردی را از طریق سازوکارهای پدافند غیرعامل به وجود می‌آورد. ماتیوس^۱ در سال ۲۰۰۲ در پژوهش خود با عنوان تجربه ساز و کار سیاست‌گذاری دفاعی در برخی کشورها شامل ایالات متحده آمریکا، بریتانیا، فرانسه، آلمان و مجارستان را از دهه ۱۹۹۰ به بعد را بررسی نمود. نتایج این پژوهش نشان داد برای بررسی سیاست‌گذاری دفاعی باید علاوه بر ساختار، بازیگران، فرآیندها و موضوعات اساسی فراروی کشورها به جنبه‌های دیگری از جمله جنبه‌های تشکیلاتی، انسانی، مالی، تجهیزاتی نیز پرداخت. آرتورو ریز و دانقین^۲ (۲۰۱۸) در تحقیق خود با عنوان گذشته، حال و آینده مدل سازی سیاست‌گذاری گذشته، حال و آینده مدل سازی سیاست را از دو منظر کیفی و کمی ارزیابی نمودند. این کار از طریق بازبینی و تجزیه و تحلیل گسترده مقالات منتشر شده در نشریات مدل سازی سیاست بین سال‌های ۱۹۷۸ و ۲۰۱۸ انجام شد. مشخص شد با گذشت سال‌ها، تمرکز ادبیات مدل سازی سیاست تغییر کرده است. این تغییرات در مباحث پژوهشی، رویکردها، تکنیک‌ها، نظریه‌ها، روش‌ها و ابزارهای تحلیلی صورت گرفته است.

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به موضوع پژوهش، تحقیق حاضر از نظر هدف از نوع مطالعات کاربردی-توسعه‌ای و از نظر روش انجام ترکیبی و آمیخته است. روش تحلیلی مورد استفاده روش تحلیل مضمون (تحلیل تم) بوده که در آن یافته‌های حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه‌های صورت گرفته از خبرگان، کدگذاری شده و با این روش مورد تحلیل قرار گرفته است. همچنین از آنجا که در پژوهش حاضر به توصیف وضعیت سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل در صنایع غیردولتی کشور انگلستان پرداخته شده و سپس با روش‌های تحلیلی اقدام به اخذ نتیجه و دریافت ابعاد و مؤلفه‌های اثرگذار شده است، این تحقیق در زمره تحقیقات توصیفی تحلیلی است. با بررسی‌های به‌عمل‌آمده جامعه آماری تحقیق تعداد ۳۰ نفر برآورد شده که برای تکمیل پرسشنامه از این جامعه استفاده شده است. از بین این ۳۰ نفر با ۱۴ نفر از آنان به‌عنوان جامعه خبره در دو مرحله مصاحبه تشریحی به عمل آمد. روش نمونه‌گیری در هر دو جامعه به دلیل تخصصی بودن موضوع بصورت

۱ matus

۲ Arturo Ruiz and Donghyun

هدفمند قضاوتی و حجم هر دو جامعه نیز به صورت تمام شمار انتخاب شده است. نحوه جمع آوری منابع و اطلاعات مورد نیاز نیز از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (مصاحبه و پرسشنامه) بوده است.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

الف: یافته‌های تحقیق

تحلیل جمعیت شناسی پاسخ دهندگان

(۱) سابقه خدمتی: توزیع فراوانی پاسخ دهندگان برحسب سابقه خدمتی مطابق جدول شماره ۱

دسته‌بندی و ارزیابی شده است.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی میزان سابقه خدمتی پاسخ دهندگان

سابقه خدمت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
۱۵-۲۰	۹	۳۰	۳۰
۲۰-۲۵	۷	۲۳,۳	۵۳,۳
۲۵-۳۰	۲	۶,۷	۶۰
<۳۰	۱۲	۴۰	۱۰۰
کل	۳۰	۱۰۰	

(۲) سطح تحصیلات: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب سطح تحصیلات دسته‌بندی و

ارزیابی شده که نتایج آن در جدول شماره ۲ نمایش داده شده است.

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی سطح تحصیلات پاسخ دهندگان

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
کارشناسی	۰	۰	۰
کارشناسی ارشد	۳	۱۰	۱۰
دکتری	۲۷	۹۰	۱۰۰
کل	۳۰	۱۰۰	

۳) جایگاه (رتبه) خدمتی: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب جایگاه خدمتی در سه گروه (۱۸، ۱۹، ۲۰ و بالاتر) دسته‌بندی و ارزیابی شده است.

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان

جایگاه (رتبه)	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
۱۸	۱۷	۵۶,۷	۵۶,۷
۱۹	۱۰	۳۳,۳	۹۰
۲۰ و بالاتر	۳	۱۰	۱۰۰
کل	۳۰	۱۰۰	

۴) رشته و تخصص: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب رشته و تخصص مطابق جدول شماره ۴ نمایش داده شده است.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی رشته و تخصص پاسخ‌دهندگان

رشته و تخصص	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
پدافند غیرعامل	۱۸	۶۰	۶۰
امور دفاعی و امنیتی	۶	۲۰	۸۰
علوم سیاسی	۴	۱۳,۳	۹۳,۳
سایر	۲	۶,۷	۱۰۰
کل	۳۰	۱۰۰	

ب: تجزیه و تحلیل یافته‌ها

پس از بررسی انواع مدل‌های سیاست‌گذاری، مدل ۵ بعدی استخراج شده از رساله دکتری تحت عنوان «توسعه الگوی مفهومی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران، بر مبنای مطالعه تطبیقی الگوی کشورهای منتخب» که مدل توسعه یافته و تکمیل شده مدل سه شاخگی دکتر میرزایی اهرنجانی است، به دلیل قرابت با موضوع این پژوهش (هم از جنبه سیاست‌گذاری دفاعی و هم انجام مطالعه تطبیقی) انتخاب و ملاک کار قرار گرفت. لازم به ذکر است میرزایی اهرنجانی معتقد است که پدیده سیاست‌گذاری را می‌توان در قالب سه دسته عوامل رفتاری، ساختاری و زمینه‌ای بررسی و تجزیه و تحلیل نمود. منظور از عوامل رفتاری، کلیه عوامل مربوط به نیروی انسانی مانند: انگیزش، روحیه کار و رضایت‌شغلی که محتوای سازمان را تشکیل می‌دهد است. عوامل ساختاری نیز در بر گیرنده مجموعه روابط منظم حاکم بر اجزای داخلی سازمان که بدنه آن را می‌سازند مانند: ساختار سازمانی، قوانین و مقررات است و سرانجام عوامل زمینه‌ای شامل محیط و شرایط بیرونی

است که سبب ساز عوامل فردی و ساختاری هستند، میرزایی این دسته عوامل را مدل سه شاخگی نام داده است که ابعاد اساسی مسأله پژوهش را تشکیل می‌دهند (میرزایی اهرنجانی، ۱۳۸۴: ۳۱۶). دکتر سعادت نیز در پژوهش خود با افزودن دو بعد فرآیندی (فرآیند تصمیم‌گیری دفاع غیرنظامی (در قوای سه‌گانه کشور) و فرآیند ارزیابی) و جهت‌گیری (رویکردها، تعاملات و ...) این مدل را توسعه داده و آن را مدل ۵ شاخگی نامیده است. پس از انتخاب این مدل و در ادامه فرآیند کار مؤلفه‌های هر یک از ابعاد متناسب با عنوان این تحقیق از طریق بررسی اسناد مشابه و مرتبط استخراج شد. سپس پرسشنامه‌ای از ابعاد و مؤلفه‌ها تهیه و از طریق جامعه خبرگی مورد سنجش قرار گرفته و نتیجه آن در نرم‌افزار SPSS (جدول شماره ۵) تحلیل شد. نتایج حاصل از تحلیل منجر به حذف برخی مؤلفه‌ها و در نهایت، تأیید ۲۲ مؤلفه شد. در ادامه با استفاده از روش تحلیل تم تعداد ۱۳۲ گزاره (A۱ تا A۱۳۲) (جدول شماره ۶) احصاء و در جلسه خبرگی از درون گزاره‌ها و با ترکیب آن‌ها با یکدیگر و با توجه به مؤلفه‌های احصاء شده تعداد ۴۱ زیرمؤلفه با کدهای B۱ تا B۴۱ استخراج شد. برای تأیید و اعتباربخشی زیرمؤلفه‌ها نیز پرسشنامه دیگری طراحی و مجدداً بین خبرگان پژوهش توزیع شد. در نهایت با تحلیل نتایج از طریق نرم‌افزار SPSS تحلیل (جدول شماره ۷) انجام و زیرمؤلفه‌های پژوهش تأیید شدند. لازم به ذکر است پایایی کلیه آزمون‌ها در هر مرحله با استفاده از تست آلفای کرونباخ سنجیده شد. عدد آلفای کرونباخ کلیه مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها مطابق جداول شماره‌های ۵ و ۷ بالای ۰/۷ شد که مورد تأیید است. همچنین مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌هایی که در آزمون t تک‌نمونه‌ای دارای امتیاز میانگین بیشتر از ۳/۵ بودند تأیید شدند. فرآیند احصاء گزاره‌ها و ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های نهایی به شرح جدول شماره ۸ بیان می‌شود.

جدول شماره ۵: آزمون t تک‌نمونه‌ای مؤلفه‌های بعد ساختاری

One-Sample Test						
Test Value = 0						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
وابستگی	15.502	29	.000	3.96667	3.4433	4.4900
تبر و انسانی	15.844	29	.000	4.16667	3.6288	4.7045
امکانات	21.026	29	.000	4.16667	3.7614	4.5720
سبتمبر مانده‌ی	9.267	29	.000	3.13333	2.4418	3.8249
سلسله‌مراتب	8.482	29	.000	2.80000	2.12487	3.47513
ساختار نسبی	18.493	29	.000	4.16667	3.7058	4.6275
ارتباط‌ها	10.203	29	.000	3.23333	2.5852	3.8815
ارتباط صنعت	8.833	29	.000	3.13333	2.4079	3.8588
جاذبه‌های	12.024	29	.000	3.73333	3.0983	4.3683
نظام‌سازی	10.161	29	.000	3.60000	2.8754	4.3246
روند تاریخی	7.295	29	.000	2.46667	1.7751	3.1582

جدول شماره ۶: زیرمؤلفه‌های مربوط به بعد ساختاری

شناسه	گزاره انتخابی	منبع	ردیف
A۱	کشور انگلستان با مساحت ۲۴۴,۱۰۰ کیلومتر مربع هشتادمین کشور جهان از نظر وسعت است.	سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۱: ۱	۱

A۱۳۲	محققان به دنبال گریز از پرداخت مالیات به عنوان یکی از شکل‌های قانون‌گریزی در میان شهروندان انگلیس بوده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که قسمت زیادی از جمعیت کشور انگلیس از پرداخت مالیات چشم‌پوشی می‌کنند که این مسأله در میان جوانان و مردان وسیع‌تر است. نتایج همچنین از اهمیت وظیفه شهری و اطاعت از قانون در جلوگیری افراد از گریز از پرداخت مالیات حمایت می‌کند.	میرفردی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳	۱۳۲
------	---	----------------------------	-----

جدول شماره ۷: آزمون t تک‌نمونه‌ای زیرمؤلفه‌های بعد ساختاری

One-Sample Test						
Test Value = 0						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
ارتباط صنایع هتل	23.238	6	.000	4.28571	3.8344	4.7370
ارتباط صنایع حین	22.627	6	.000	4.57143	4.0771	5.0658
ارتباط صنایع بعد	34.000	6	.000	4.85714	4.5076	5.2067
آموزش و ارتقاء توانمندی	34.000	6	.000	4.85714	4.5076	5.2067
جدول سازمان منابع انسانی	34.936	13	.000	4.64286	4.3558	4.9300
مجهز بودن به امکانات مقابله	34.936	13	.000	4.64286	4.3558	4.9300
بشنیدایی از سوی سایر سازمانها	42.052	13	.000	4.78571	4.5399	5.0316
چگونگی نامین منابع مالی	42.052	13	.000	4.78571	4.5399	5.0316
وجود سیستم فرماندهی حوادث	42.052	13	.000	4.78571	4.5399	5.0316
سلسله مراتب سازمانی	37.626	13	.000	4.71429	4.4436	4.9850
وجود طرحها و سناریوهای مدیریت	34.936	13	.000	4.64286	4.3558	4.9300
نحوه شنیدایی نیروهای مسلح	32.450	13	.000	4.50000	4.2004	4.7996
وزن دولتی و غیردولتی بودن صنایع	37.626	13	.000	4.71429	4.4436	4.9850
متمرکز	33.307	13	.000	4.57143	4.2749	4.8679
غیرمتمرکز	33.307	13	.000	4.57143	4.2749	4.8679

جدول شماره ۸: احصاء گزاره‌های مدل سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل در صنایع غیردولتی کشور انگلستان

ردیف	شناسه مؤلفه	مؤلفه	شناسه زیرمؤلفه	زیر مؤلفه	شناسه گزاره‌های انتخابی
۱	C	وابستگی‌های سازمانی	B ₁	ارتباط صنایع غیردولتی با مجموعه غیرنظامی قبل از شرایط اضطراری یا بحران	$A_{41}+A_{42}+A_{43}+A_{44}+A_{45}+A_{46}+A_{47}+A_{48}+A_{49}+A_{51}+A_{52}+A_{53}$
			B ₂	ارتباط صنایع غیردولتی با مجموعه دفاع غیرنظامی حین شرایط اضطراری یا بحران	$A_{41}+A_{53}+A_{55}$
			B ₃	ارتباط صنایع غیردولتی با مجموعه دفاع غیرنظامی بعد از شرایط اضطراری یا بحران	$A_{41}+A_{109}$

ردیف	شناسه مؤلفه	مؤلفه	شناسه زیر مؤلفه	زیر مؤلفه	شناسه گزاره‌های انتخابی
	C۴	نیروی انسانی	B۴	آموزش و ارتقاء توانمندی	A۱۱۰+A۱۱۵
			B۵	جدول سازمان منابع انسانی سازمانی یا داوطلب اختصاصی دفاع غیرنظامی	A۵۶
	C۴	امکانات و تجهیزات	B۶	مجهر بودن به امکانات مقابله با شرایط اضطراری	A۱۱۰
			B۷	پشتیبانی از سوی سایر سازمان‌ها	A۱۱۳
			B۸	چگونگی تامین منابع مالی	A۹۳+A۱۲۵
	C۴	ساختار تشکیلاتی	B۹	وجود سامانه فرماندهی حوادث در صنایع غیردولتی	A۴۶+A۴۷+A۵۷+A۵۸+A۵۹+A۶۰
			B۱۰	سلسله‌مراتب سازمانی در صنایع غیردولتی	A۱۰۴+A۱۰۵
			B۱۱	وجود طرح‌ها و سناریوهای مدیریت شرایط اضطراری صنایع غیر دولتی	A۱۲۹
	C۵	ارتباط صنعت با نیروهای مسلح	B۱۲	نحوه پشتیبانی نیروهای مسلح از صنایع غیردولتی (حفاظت از صنایع غیردولتی)	A۹۵+A۱۱۲
	C۶	جایگاه صنایع غیردولتی در صنعت کشور	B۱۳	وزن دولتی و غیردولتی بودن صنایع	A۶۴+A۶۵+A۶۶+A۹۲+A۱۱۴
	C۷	نظام سیاسی کشور	B۱۴	غیر متمرکز	A۵+A۲۴+A۲۵+A۲۸+A۲۹+A۱۶ +A۱۷+A۱۸+A۹۵

ردیف	شناسه مؤلفه	مؤلفه	شناسه زیر مؤلفه	زیر مؤلفه	شناسه گزاره‌های انتخابی
رقاباری (مختلاری)	C۸	آمادگی و آموزش عمومی جامعه	B۱۵	سازماندهی عموم مردم	A۴۰+A۱۹+A۹۰+A۱۳۰
			B۱۶	آموزش عموم مردم	A۴۰+A۱۳۰
			B۱۷	تمرینات عموم مردم	A۴۰+A۱۳۰
	C۹	تعهد سازمانی در صنایع غیردولتی	B۱۸	قانون‌گریزی در حوزه پدافند غیرعامل	A۱۳۲
	C۱۰	نقش و مشارکت مردم	B۱۹	سازماندهی و به‌کارگیری مردم	A۴۰
			B۲۰	هشداردهی و اطلاع‌رسانی، مدیریت افکار عمومی	A۷۹
C۱۱	سابقه اقدامات پدافند غیرعامل در صنایع غیر دولتی	B۲۱	ساختار و سازمان	A۳۴+A۳۵+A۳۶+A۳۷+A۳۸+A۳۹+A۴۹+A۱۴+A۹۴+A۱۲۷	
C۱۲	سابقه مدیریت شرایط اضطراری در صنایع غیر دولتی	B۲۲	رویدادها	A۱۲۸	
زمینهای (محیطی)	C۱۳	ژئوپلیتیک	B۲۳	آسیب‌پذیری	A۲
			B۲۴	تهدیدپذیری	A۱۲+A۱۳+A۱۴+A۱۵
			B۲۵	وسعت	A۱+A۱۰

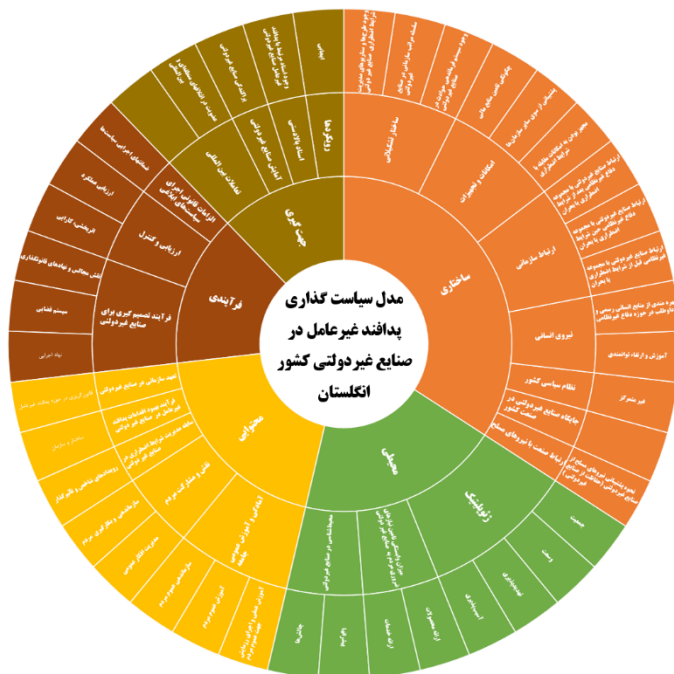
ردیف	شناسه مؤلفه	مؤلفه	شناسه زیر مؤلفه	زیر مؤلفه	شناسه گزاره‌های انتخابی
۱			B۲۶	جمعیت	A۱۳۱
	O۴	محیط‌شناسی در صنایع غیردولتی	B۲۷	چالش‌ها	A۵۰+A۵۳+A۶۱+A۶۲+A۶۳+A۶۶+ ۹+A۱۲۰+A۱۲۱+A۱۲۴
			B۲۸	پیشران‌ها	A۳+A۴+A۶+A۷+A۸+A۹+A۶۷+ A۶۸+A۷۰+A۷۱+A۱۲۳
	O۵	میزان وابستگی تامین نیازهای ضروری مردم به صنایع غیر دولتی	B۲۹	ارائه خدمات	A۹۲
			B۳۰	ارائه محصولات	A۹۲
۲	O۶	فرآیند تصمیم‌گیری برای صنایع غیردولتی	B۳۱	نقش مجالس و نهادهای قانونگذاری	A۱۶+A۱۷+A۲۰+A۲۶+A۳۱
			B۳۲	سیستم قضایی	A۲۷+A۳۰
			B۳۳	نهاد اجرایی	A۱۸+A۱۹+A۲۱+A۲۲+A۲۳+A۳ ۲+A۳۳+A۹۱
	O۷	ارزیابی و کنترل	B۳۴	ارزیابی عملکرد	A۱۲۶
	O۸	الزامات قانونی اجرای سیاست‌های ابلاغی	B۳۵	اثربخشی، کارایی	A۱۰۸+A۱۱۹
			B۳۶	ضمانت‌های اجرایی سیاست‌ها	A۹۳
۳	O۹	رویکردها	B۳۷	ایجابی	A۴۲+A۴۴+A۴۸
	O۱۰	تعاملات بین‌المللی	B۳۸	عضویت در ائتلاف‌های منطقه‌ای و بین‌المللی	A۱۱+A۹۵+A۱۰۰+A۱۱۶+A۱۱۷

ردیف	شناسه مؤلفه	مؤلفه	شناسه زیر مؤلفه	زیر مؤلفه	شناسه گزاره‌های انتخابی
			B ^{۳۹}	وجود منافع مشترک منطقه‌ای و بین‌المللی	A ^{۹۷} +A ^{۹۸} +A ^{۹۹}
	C ^{۲۱}	اسناد بالادستی	B ^{۴۰}	وجود اسناد مرتبط با پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی	A ^{۷۲} +A ^{۷۳} +A ^{۷۴} +A ^{۷۵} +A ^{۷۶} +A ^{۷۷} +A ^{۷۸} +A ^{۱۰} +A ^{۱۱} +A ^{۱۰۱} +A ^{۱۰۲} +A ^{۱۰۶}
	C ^{۲۲}	آمایش صنایع غیردولتی	B ^{۴۱}	پراکندگی صنایع غیردولتی	A ^{۱۲}

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

تبیین مدل‌های سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل کشورهای مختلف از آن جهت حائز اهمیت است که می‌توان از تجربیات و مدل‌های سیاست‌گذاری سایر کشورها استفاده کرده و به راهکارهایی برای بهینه‌سازی فرآیند، نظام یا مدل سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل در کشور جمهوری اسلامی ایران رسید. بنابراین در این تحقیق، از آن جا که صنعت در کشور انگلستان سابقه‌ای دیرینه داشته و اقدامات بسیار خوبی طی سال‌های متمادی در حوزه پدافند غیرعامل نیز صورت داده‌اند، بررسی مدل سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی کشور انگلستان مدنظر قرار گرفته و ضمن انتخاب یکی از مدل‌های سیاست‌گذاری (۵ بعدی) مرتبط، تلاش شد تا مدل مذکور بررسی و تکمیل شود. با توجه به اینکه مطالعه مشابهی در این زمینه وجود نداشت تا از آن بتوان برای تعیین فرآیند تحقیق بهره برد، تعیین مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های متناسب با هر یک از ابعاد پنج‌گانه مورد اشاره، پس از بررسی اطلاعات و مستندات، به‌صورت پیش‌نویس تهیه و تأیید آن در دو مرحله، برای مؤلفه‌ها و سپس زیرمؤلفه‌ها، به جمع‌خبری سپرده شد. علاوه بر این، محدودیت انتشار اسناد و تجارب حوزه پدافند غیرعامل از یک سو و تفاوت ساختار، نظام سیاسی و نحوه ارتباطات حاکمیتی و صنایع غیردولتی از سوی دیگر، دسترسی به منابع و مستندات و به تبع آن، محتوای قابل استفاده را مشکل کرد. بنابراین برای جبران بخشی از این محدودیت،

رویکرد مصاحبه با خبرگان از حوزه‌های پدافند غیرعامل، وزارت امور خارجه و نیروهای مسلح انتخاب و اجرایی شد. همچنین، علاوه بر تحلیل آماری نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها که به تعیین و نهایی شدن ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها انجامید، از روش تحلیل مضمون برای ایجاد ارتباط محتوا و مستندات جمع‌آوری شده با مدل مورد نظر (ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها) استفاده شد. در نهایت مدل مدنظر با ابعاد، مؤلفه و زیرمؤلفه‌های به‌دست آمده طبق شکل شماره ۱ حاصل شد.

شکل شماره ۱: مدل سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل در صنایع غیردولتی کشور انگلستان

تحلیل کیفی مدل: حکومت انگلستان از نوع غیرمتمرکز بوده و دولت‌های محلی هم به‌عنوان قانون‌گذار و هم مجری نقش مهمی را دارا هستند. اجزای دولت‌های محلی در این کشور شورای ایالتی، شورای شهر، شورای بخش و شورای روستایی هستند و دولت مرکزی با ارائه کمک‌های مالی دارای نظارت عالی بر آنها است؛ ولی در عین حال مقامات محلی دارای استقلال داخلی هستند. مقامات ارشد کشور انگلستان بر این عقیده هستند که با توجه به پیچیده و ترکیبی شدن تهدیدات، امروزه دیگر ساختارهای ساده و منفرد جهت پیشگیری و مقابله با آنها پاسخگو نیست. همچنین روحیه و فرهنگ چند لایه بودن و پیچیدگی شخصیتی مردمان انگلستان نیز مزید بر علت شده است تا ساختار و روابط پیچیده و ترکیبی در این کشور شکل گیرد. در حال حاضر در

انگلستان یک سازمان مشخص متولی امور پدافند غیرعامل نبوده بلکه سازمان‌ها، کمیته‌ها و اتاق‌های فکر متعددی در این زمینه با هم همفکری و همکاری می‌کنند؛ مانند وزارت کشور (کشور انگلستان پروتکل‌های مدیریت صحنه حادثه استاندارد را برای شهرهایش تهیه کرده است که بر فرماندهی یک سازمان در زمان بحران تاکید می‌کند. در این قالب، آتش‌نشانی، پلیس، اورژانس و دیگر سازمان‌های پشتیبانی، تحت امر مدیریت صحنه حادثه که همان شهردار است به اجرای ماموریت می‌پردازند)، دفتر کابینه (COBR مهم‌ترین کمیته مدیریت بحران بریتانیا است. هدف اصلی این کمیته هماهنگی و بحث در مورد اقدامات بخش‌های داخل دولت در پاسخ به موضوعات دارای اهمیت ملی، منطقه‌ای یا بین‌المللی با پیامدهای قابل توجه برای کشور انگلستان است. نخست وزیر به طور کلی ریاست این کمیته را بر عهده دارد و ترکیب کمیته بستگی به ماهیت وضعیت اضطراری دارد)، وزارت دفاع (MOD)؛ (با استفاده از قابلیت نظامی خود به همه جریان‌های کاری ضدتروریستی کمک می‌کند. در وقوع یک حادثه که فراتر از ظرفیت فوری یا قابلیت واکنش غیرنظامی انگلستان است، MOD می‌تواند از طریق کمک نظامی به مسئولان غیرنظامی، پشتیبانی لازم را فراهم آورد). سازمان‌های اطلاعاتی خصوصاً MI۵ (سرویس MI۵ در خصوص مسائل امنیتی پیشگیرانه مانند دفاع از زیر بناهای حساس ملی به کمیته رسمی امنیت کابینه گزارش می‌دهد و کمیته مزبور سیاست دولت را هماهنگ ساخته و تدوین می‌کند. سیاست‌گذاران انگلستان از دیرباز حفاظت از دارایی‌های اقتصاد داخلی را مسئولیت اصلی دولت می‌دانستند). اتاق فکر چتم‌هاوس، مرکز حفاظت از زیرساخت‌های ملی (ارگانی دولتی است که در مورد حفاظت از ارائه خدمات، تأسیسات و شبکه‌های اساسی کشور در برابر تروریسم و سایر تهدیدها ارائه مشاوره می‌نماید). مرکز ملی امنیت سایبری (این مرکز از سازمان‌های مهم، بخش عمومی، صنعت و عموم مردم در برابر تهدیدات سایبری حمایت می‌کند. در زمان بروز حوادث سایبری، مرکز ملی امنیت سایبری با ارائه پاسخ مناسب و موثر میزان آسیب را به حداقل ممکن می‌رساند. NCSC از متخصصین صنعت و دانشگاهیان برای ارتقاء امنیت سایبری و ارائه دانش این حوزه به همه بخش‌ها بهره می‌برد) که هر کدام قطعه‌ای از پازل پدافند غیرعامل در این کشور را تکمیل می‌کنند. رابطه‌های سازمانی افقی فعالیت نهادها و وزارت‌های گوناگون را با هم یکپارچه کرده و منجر به شکل‌گیری شبکه‌ای از روابط بین بخش‌های حکومت به‌ویژه دولت، بخش خصوصی، دانشگاهیان و مردم شده است. ساختارهای عمودی فرماندهی و کنترل در سه

سطح با نام‌های برنزی، نقره‌ای و طلایی شناخته می‌شوند. بخش خصوصی بیش از ۸۰ درصد صنایع انگلستان را تشکیل داده و نقش مهمی را در این کشور ایفا می‌کند. هرچند مسئولیت تأمین امنیت با خود بخش خصوصی است و هزینه‌ها و تجهیزات باید توسط خودشان انجام شود؛ اما دولت نیز در زمینه‌های آموزش، پشتیبانی تجهیزاتی، ارائه توصیه‌ها و مشاوره با آن‌ها همکاری دارد. نیروهای مسلح تنها پس از درخواست عالی‌ترین مقام دولتی مرتبط با یک بحران و تأیید وزیر دفاع برای کمک در بحران‌ها وارد می‌شوند و با توجه به سازماندهی، تجهیزات، مهارت و نیروی انسانی به یاری ارگان‌ها و صنایع مربوطه می‌پردازند. انگلستان کشوری است که تجربه خسارات و ویرانی‌های ناشی از جنگ را در سابقه خود دارد و برای حفظ سرمایه‌ها و استحکام امنیت ملی خود برای پدافند غیرعامل جایگاه والایی قائل است و در همین راستا تنها کشوری است که دفاع غیرعامل را به صورت غیررسمی از سال ۱۹۳۵ آغاز کرد. انگلستان در سال ۱۹۳۸ مؤسسه دفاع غیرنظامی و همچنین بعد از آن سازمان دفاع غیرنظامی را تأسیس کرد که از بخش‌های مختلفی تشکیل می‌شد. هرچند در سال ۱۹۶۸ سازمان دفاع غیرنظامی را به دلایل مختلف منحل کرد، اما با حمایت از سازمان‌های داوطلبانه در حوزه‌های مختلف مرتبط با بحران، عملاً روح مشارکت‌های داوطلبانه را حفظ کرده و به نوعی سازماندهی، مشارکت، آموزش و به کارگیری عموم مردم را بیشتر از این طریق پیگیری می‌کند. این کشور حدود ۶۷ میلیون نفر جمعیت دارد و هشتمین کشور جهان از نظر وسعت است. موقعیت جزیره‌ای کشور انگلستان در مجاورت غربی‌ترین نواحی قاره اروپا و خشکی اوراسیا از یک سو و نیز دسترسی مستقیم آن به دریاهای آزاد، کانال‌ها و تنگه‌های منتهی به اروپای غربی از سوی دیگر، موقعیت برجسته و ممتاز جغرافیای سیاسی به این کشور بخشیده است. از نکات مثبت این موقعیت می‌توان به نداشتن زمینه برای اشغال و همچنین دور بودن از جنگ اشاره کرد. از دیگر سو، شرایط جزیره‌ای برای ارتباط برقرار کردن میان بخش‌های پراکنده و نداشتن خطوط ارتباطی پیوسته در خشکی مشکلاتی ایجاد می‌کند؛ همچنین برخورداری از تنوع انسانی سبب تقویت حس جدایی‌طلبی شده و در نهایت وحدت داخلی را دچار مشکل می‌سازد؛ ضمن اینکه تنوع جغرافیایی و افزایش طول مرزها، مشکلات دفاعی و افزایش هزینه‌های نظامی را در پی دارد. بخش خصوصی نقش مهمی در این کشور ایفا کرده و بیش از ۸۰ درصد کالا و خدمات کشور را تأمین می‌کنند. از مهم‌ترین چالش‌های آتی انگلستان می‌توان به پیری جمعیت، تهدیدات تروریستی، تهدیدات سایبری، جرائم

سازمان یافته، بیماری‌های فراگیر، مخاطرات طبیعی و بحران انرژی اشاره کرد. همچنین داشتن ثبات سیاسی، نقش آفرینی در سطح سازمان‌های بین‌الملل، داشتن روحیه خونسردی و عدم عکس‌العمل آنی در مقابل هجوم و فشار، خودکفایی در تولید نفت از دریای شمال، دارا بودن ذخایر مهم گاز طبیعی و زغال سنگ، موقعیت جزیره‌ای و توان ترانزیت دریایی از جمله نقاط قوت این کشور به‌شمار می‌آیند. با توجه به ویژگی شخصیتی افراد، فرآیندهای تصمیم‌گیری در این کشور نیز دارای پیچیدگی و عدم شفافیت است. نظام سیاسی انگلستان از سه دستگاه سلطنتی، کابینه و پارلمان تشکیل شده است. البته استقلال قوه قضاییه را نیز به این موارد باید اضافه کرد. رکن اصلی دستگاه حکومتی انگلستان کابینه است که سیاست کلی و خط‌مشی اساسی کشور را تعیین می‌کند. قوه مقننه از دو مجلس قانون‌گذاری و مجلس اعیان تشکیل یافته است. با توجه به اقداماتی که طی سال‌های اخیر در کشور انگلستان صورت پذیرفته است، امنیت فعلی این کشور از جنبه‌های گوناگون بیش از اکثر کشورها و حتی بیشتر از برهه‌های مختلف تاریخ کشور است. خطر حمله نظامی ضد انگلستان در آینده، بسیار اندک است. قدرت پیش‌بینی شرایط اضطراری، بلایای طبیعی و کاهش آثار آن‌ها در حال رشد است. از جمله حوزه‌های موفق در این کشور، پدافند سایبری بوده است. همچنین پس از اجرای برنامه مقابله با حوادث CBRN پیشرفت چشمگیری در توانایی انگلستان برای پاسخگویی در این زمینه ایجاد شده است. در این کشور راهبرد ائتلاف بخش‌های دولتی، خصوصی و مردم در حوزه‌های مختلف جهت حفاظت از مراکز حساس و خدمات اساسی دنبال می‌شود. همچنین انگلستان کماکان به دکترین بازدارندگی هسته‌ای اعتقاد داشته و اکیدا بر آن پافشاری می‌کند. راهبرد مقابله با تهدید تروریسم نیز به چهار قسمت اصلی تقسیم می‌شود: پیشگیری، پیگیری، محافظت و آمادگی که توسط بخش‌های دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد داوطلبانه، سازمان‌های خدمات اضطراری و غیره اجرا می‌شود. لازم به ذکر است انگلستان در خصوص صنایع غیردولتی با توجه به مالکیت آن‌ها بر سرمایه‌ها رویکرد ایجابی را در پیش گرفته بدین معنا که دولت صرفاً نقش مشاوره‌ای، آموزشی و پشتیبانی در حوزه‌های مورد نظر داشته و تأکید دارد که مسئولیت حفظ امنیت و ایمنی در برابر تهدیدات متصور با خود صنعت است.

بررسی نقاط قوت و ضعف مدل بررسی شده:

نقاط قوت:

- ✓ قانون پیشامدهای غیرمترقبه مصوب مجلس انگلستان و واگذاری اختیارات گسترده به دولت برای رویارویی با شرایط اضطراری؛
- ✓ تأکید بر کار مشترک و گروهی در داخل کشور با تأسیس سازمان‌ها و کمیته‌های متشکل از دولت، بخش خصوصی و دانشگاهیان که باعث تعامل و ارتباط تنگاتنگ دولت با صنایع غیردولتی شده؛
- ✓ توجه دولت به تمامی مراحل مدیریت بحران علی‌الخصوص مرحله قبل از بحران با ارائه مشاوره، آموزش، تأمین تجهیزات به صنایع غیردولتی؛
- ✓ داشتن روحیه خونسردی و عدم عکس‌العمل آنی در مقابل هجوم و فشار و تاب‌آوری؛ بالای مردمان این کشور در برابر معضلاتی نظیر جنگ و بلاای طبیعی؛
- ✓ فرماندهی چندلایه حوادث و به‌صورت غیرمتمرکز؛
- ✓ تأکید بر تعامل و ائتلاف با کشورهای همسایه و هم‌پیمان جهت ایجاد قدرت بازدارندگی در سطح بین‌المللی؛
- ✓ توجه ویژه به نقش‌آفرینی سازمان‌های غیردولتی مردم نهاد و داوطلب در فرآیند مدیریت بحران؛
- ✓ سابقه درخشان در به‌کارگیری اقدامات پدافند غیرعامل که همواره الگویی برای تصمیمات و اقدامات حال و آینده بوده است؛
- ✓ تقسیم کار مشخص در مدیریت بحران‌های گوناگون با تعیین مسئولین عالی دولتی مختلف (هر بحران (به جز بحران‌های سطح ملی) مسئول و فرمانده مربوط به خود را دارد؛ یعنی برای مدیریت بیش از ۲۰ نوع بحران محتمل برشماری شده، مسئولین و ادارات مختلف اختصاص داده شده است)؛
- ✓ کسب موفقیت عمده در پدافند سایبری با تأسیس مرکز ملی امنیت سایبری؛
- ✓ پیشرفت چشمگیر در ۱. آموزش بهتر کارکنان؛ ۲. تجهیزات شناسایی و آلودگی‌زدایی پیشرفته و ۳. تجهیزات کارآمدتر برای محافظت شخصی برای مقابله با حوادث CBRN
- ✓ قدرت پیش‌بینی شرایط اضطراری، بلاای طبیعی و کاهش آثار آن‌ها علیرغم پیچیدگی

فزاینده تهدیدات؛

- ✓ خودکفایی در تولید نفت و دارا بودن ذخایر مهم گاز طبیعی و زغال سنگ که باعث نقش آفرینی صنایع غیردولتی در ایجاد قدرت اقتصادی و به دنبال آن سایر ابعاد قدرت ملی؛
- ✓ موقعیت ممتاز جغرافیای سیاسی به دلیل دسترسی مستقیم به دریاهای آزاد، کانال‌ها و تنگه‌های منتهی به اروپای غربی و وسعت زیاد؛
- ✓ روحیه و توانایی خودمادادی به عنوان مکمل پاسخ نهادهای مسئول به فوریت‌ها؛
- ✓ اتخاذ رویکرد دومنظوره در صنایع دفاعی و تلاش وزارت دفاع انگلستان برای رشد و اعتلای صنعتی کشور.

نقاط ضعف:

- ✓ نبود سازمانی مشخص جهت ایجاد تمرکز در اقدامات پدافند غیرعامل و مدیریت بحران؛
- ✓ پراکندگی زیاد جغرافیایی و تقویت حس استقلال طلبی در برخی مناطق کشور؛
- ✓ عدم شفافیت و پیچیدگی زیاد روابط افقی و عمودی بین دستگاه‌های دولتی و غیردولتی؛
- ✓ انحلال سازمان دفاع غیرنظامی با توجه کاهش بار مالی بر دولت و ایجاد عدم یک دستی و ناهماهنگی در آموزش‌های عمومی، سازماندهی و به کارگیری نیروهای مردمی؛
- ✓ وجود روحیه قانون‌گریزی در میان شهروندان انگلستان؛
- ✓ دشواری ارائه تصویری واضح از روند سیاست‌گذاری انگلستان با توجه به تداخل وظایف قوا؛
- ✓ وابستگی شدید صنایع انگلستان به واردات مواد خام؛
- ✓ صعوبت برقراری ارتباط میان بخش‌های پراکنده و نداشتن خطوط ارتباطی پیوسته در خشکی با توجه به شرایط جزیره‌ای.

پیشنهادها

پیشنهادهای اجرایی

- پیشنهادهای اجرایی زیر می‌تواند توسط سازمان پدافند غیرعامل کشور یا سایر نهادهای مرتبط و مسئول، مورد بررسی و بهره‌برداری قرار گیرد؛

(۱) تصویب و ابلاغ قوانین و الزاماتی ویژه شرایط اضطراری و بحران‌ها

- ۲) لزوم توجه ویژه سازمان‌های مسئول به تهدیدات CBRNe در صنایع
- ۳) تدوین اسناد پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی متناسب با ویژگی‌های ژئوپلیتیک (آسیب-پذیری، تهدیدپذیری، وسعت و جمعیت) و محیط‌شناسی آن‌ها
- ۴) تعیین و ابلاغ سازوکار تحقق الزامات پدافند غیرعامل در فرایند خصوصی‌سازی صنایع دولتی
- ۵) تعیین نقش و میزان مشارکت مردم و گروه‌های مردمی و سازمان‌های غیردولتی مردم نهاد در حوزه پدافند غیرعامل
- ۶) افزایش تعاملات بین‌المللی و عضویت در پیمان‌های منطقه‌ای برای بهره‌گیری از تجارب سایر کشورها در حوزه پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی
- ۷) تأکید بر کار مشترک و گروهی در داخل کشور با تشکیل کمیته‌هایی متشکل از دولت، بخش خصوصی و دانشگاهیان که باعث تعامل و ارتباط تنگاتنگ دولت با صنایع غیردولتی شود.
- ۸) متناسب‌سازی آمایش صنایع غیردولتی با سیاست‌های پدافند غیرعامل کشور
- ۹) پیاده‌سازی نظام تنظیم مقررات در راستای شفاف‌سازی روابط بین بخش‌های دولتی، غیر دولتی و نیروهای مسلح، قبل، حین و پس از بحران

پیشنهاد‌های پژوهشی

- پیشنهاد‌های زیر می‌تواند در مطالعات، پژوهش‌ها یا رساله‌های دکتری مدنظر قرار گیرد:
- ۱) ارائه مدل/الگوی سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی در کشور جمهوری اسلامی ایران با توجه به این تحقیق و سایر پژوهش‌های انجام شده
 - ۲) تدوین راهبردهای پدافند غیرعامل صنایع غیردولتی در جمهوری اسلامی ایران در برابر تهدیدات متصور
- طراحی نظام تنظیم مقررات (رگولاتوری) پدافند غیرعامل بخش‌های غیر دولتی (ازجمله صنایع)

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- الوانی، سید مهدی و شریف زاده، فتاح (۱۳۸۹). *فرآیند خط مشی‌گذاری عمومی*، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ هفتم.
- بابایی، سحر و توکلی، غلامرضا (۱۳۹۴). *تدوین مدل فرآیندی سیاست‌گذاری در سازمان‌های دولتی، نشریه علمی پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی*، دوره ۱، شماره ۳.
- جلالی فراهانی، غلامرضا (۱۳۹۳). *الگوی آمایش سرزمینی آذربایجان غربی*، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- جلیلی قاسم آقا، امید (۱۳۹۷). *سیاست‌گذاری: مفاهیم، الگوها و فرایندها. رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری*، ۱۰۶-۱۱۴.
- حق شناس، محمد جواد (۱۳۸۸). *مدل‌های سیاست‌گذاری عمومی*، قابل دسترسی در www.isna.ir
- دای، تامس و ماکویی، سویل (۱۳۸۷). *مدل‌های تحلیل سیاست‌گذاری عمومی، نشریه علمی پژوهشی مطالعات راهبردی*، دوره ۱۱، شماره ۳۹.
- دیوید، فردآر (۱۳۹۰). *مدیریت راهبرد*، مترجمان: سیدمحمد اعرابی و علی پارساییان، چاپ بیستم، تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی.
- روشندل، جلیل (۱۳۷۰). *تحول در مفهوم راهبرد، اولین سمینار بررسی تحول مفاهیم*، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- سعادت راد، علیرضا (۱۳۹۵). *توسعه الگوی مفهومی سیاست‌گذاری دفاعی ج. ا. ایران*، بر مبنای مطالعه تطبیقی الگوی کشورهای منتخب، *رساله دکتری*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- عسکری، محمود و آقاجانی، احمد (۱۳۹۱). *عوامل و ویژگی‌های سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران*، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- مصلی نژاد، عباس (۱۳۹۲). *تاثیر نوسازی و رشد اقتصادی بر سیاست‌گذاری پدافند غیرعامل، نشریه علمی پژوهشی مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، دوره ۵، شماره ۳.
- میرزایی اهرنجانلی، حسن و سرلک، محمدعلی (۱۳۸۴). *نگاهی به معرفت‌شناسی سازمانی، پیک نور*، شماره ۱۱، تهران.
- میرسلیم، سید مصطفی (۱۳۸۰). *درآمدی بر سیاست‌گذاری*، تهران: پیام آزادی.
- ناصری جهرمی، رضا؛ مرزوقی، رحمت‌اله؛ کرباسیان، مهدی؛ ترک زاده، جعفر؛ محمدی، مهدی (۱۳۹۴). *برنامه‌های درسی پدافند غیرعامل: مطالعه تطبیقی ایران، آمریکا، انگلستان، روسیه و استرالیا. نشریه علمی پژوهشی مدیریت بحران*.

- نخعی، جلال؛ متقی، ابراهیم؛ ترابی، طاهره؛ حیدری، شقایق (۱۳۹۵)، *گزیده‌های از قوانین و مقررات کشورها در حوزه پدافند غیر عامل (انگلستان)*، چاپ چهارم، موسسه انتشاراتی جهان جام جم.
- فلاحی، علی (۱۳۸۶)، *برآورد سیاسی-امنیتی انگلستان، کتاب اروپا ویژه مسائل انگلستان*، تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۱)، *جغرافیای کشورهای جهان: انگلستان*، چاپ اول، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.

ب. منابع انگلیسی

- Arturo Ruiz, Mario and Donghyun Park, Estradaa. (۲۰۱۸). *The past, present and future of policy modeling*, Journal of Policy Modeling, Volume ۴۰, Issue ۱, January–February ۲۰۱۸, Pages ۱-۱۵.
- Cabinet Office. (۲۰۲۱). *Global Britain in a competitive age: The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy*, is available at: www.gov.uk/official-documents.
- Cabinet Office. (۲۰۱۸). *National Security Capability Review*, is available at: cabinetoffice.gov.uk.
- Cpmi. (۲۰۱۱). *Protecting against terrorism*, third edition, is available at www.cpmi.gov.uk.
- Cpmi. (۲۰۲۱). *Critical National Infrastructure*, is available at www.cpmi.gov.uk.
- NCSC. (۲۰۲۱). *What we do: Helping to make the UK the safest place to live and work online*, is available at www.ncsc.gov.uk.
- R.Dye, T. (۲۰۱۲). *Understanding Public Policy*, (fourteenth Edition), Pearson Publication.
- Janos Matus. (۲۰۰۲). *Civil-Military Relations and Decision-making on Defense*, Geneva, August ۲۰۰۲.
- Vitor Tossini, j. (۲۰۲۰). *The Cabinet Office Briefing Rooms (COBR) – A Short Introduction*, is available at ukdefencejournal.org.uk.